

Tanja Perić-Polonijo

O KLASIFIKACIJI USMENE LIRSKE POEZIJE

Uvod

U svakoj se znanosti klasifikacija javlja kao osnova ili kao pretpostavka od koje se polazi pri proučavanju bitnih karakteristika materijala. Na području usmene književnosti ona je podloga i pretpostavka svakog katalogiziranja.¹

Zadaci klasifikacije usmene književnosti veoma su složeni, a teškoće u klasificiranju tako su velike da dovode do brojnih

¹ U Zavodu za istraživanje folkloru Instituta za filologiju i folkloristiku u okviru Odsjeka za usmenu književnost, posebno na području usmene poezije, postoji potreba da se u istraživačke svrhe sustavnije pripreme i publiciraju tematski, a i drugi katalozi naše usmene poezije, koji će obuhvatiti objavljene i rukopisne zbirke. Ta potreba nije samo naša potreba u ZIF-u, nego je i šira, te nam se stoga klasifikacija i nametnula kao primarni radni zadatak, a ovaj je tekst samo dio opsežnijeg rada na istu temu.

nesuglasica među teoretičarima književnosti. Nesuglasice su najčešće posljedica ponajprije problema koji proizlaze iz specifičnosti građe koja se želi klasificirati, a zatim problema vezanih uz teoretičarev odnos prema toj građi.

Pregled bogate građe usmene lirske poezije i pregled sadašnjeg rada na tom području (za sada pretežno u Hrvatskoj)², pokazuje raznolika i međusobno neuskладiva mjerila u podjeli lirskih usmenih pjesama kod većine naših sastavljača zbirki usmene poezije. Čak i tamo gdje su sastavljači željeli ostvariti teorijski sustav podjele, nisu uspjeli izbjeći miješanja različitih kriterija. Miješaju se najčešće poetički kriteriji, sadržajni, i kriteriji životne primjene.

U težnji za preglednom grupacijom te goleme građe lirske usmene poezije, nastojat ćemo najprije upozoriti na neka načelna pitanja vezana uz takvu klasifikaciju, a zatim ćemo pokušati pronaći mogućnosti odgovarajućih principa podjele. Već na samom početku, svjesni činjenice da se usmenoknjiževna građa svojim bogatstvom i raznolikošću, gotovo bismo rekli »divlje« opire i svom jezičnom sustavu i svakom drugom modelirajućem postupku koji se nadvija nad njom, ipak ćemo uznaostajati izraditi neke metode i klasifikacijski model koji će »pokriti« usmenu lirsku poeziju, ali tako da uzme u obzir pojedinačno djelo i strukturu vrste u kojoj se ono utjelovljuje, te specifičnosti poetike usmene književnosti u odnosu na poetiku pisane književnosti.

Znamo da su upravo poetikom bitno i izravno zahvaćene književne forme, pa je upravo preko njih moguće ukazati na načelna i praktična pitanja o odnosu pisane i usmene književnosti. Mi se na ovoj mjestu nećemo detaljnije baviti tim problemom odnosa pisane i usmene književnosti. Želimo samo naglasiti da kad je riječ o metodološkim pitanjima na sinkronijskoj razini, najispravniji je put u klasifikaciji onaj put koji će posebno klasificirati usmenoknjiževne forme, a posebno pisane, jer se tu radi o dva različita tipa književne komunikacije i kao što smo već rekli, o dvije različite poetike.³

Na dijakronijskoj razini bitno je promatrati odnos pisane i usmene književnosti. Takav dijakronijski put, koji je na neki način diktirala i potreba edicije u kojoj je knjiga objavljena, pokazala je Maja Bošković-Stulli u djelu *Usmena književnost*.⁴

² Za potrebe navedenog opsežnijeg rada zanimljiv nam je i komparativistički aspekt ostalih relevantnih podjela u Jugoslaviji; te evropskih, a posebno ćemo upozoriti i na aspekt prožimanja građe usmene poezije na hrvatsko-srpskom području koji je za tu građu bitniji od same usporedbe.

³ P. Pavličić, 1979. i 1981.

⁴ M. Bošković-Stulli, 1978.

Podjela zapisa

1. Kao što smo već naveli, u ovom ćemo se radu baviti klasifikacijom lirskih usmenih pjesama. Pođimo ponajprije od problema koji proizlaze iz same građe. Pred nama su mnogobrojni zapisi usmene lirske poezije iz proteklog i našeg stoljeća, i mi ćemo zapravo klasificirati zapise. Čini se da je takva podjela i jedino moguća. Ali, ako usmenu lirsku poeziju shvatimo, analogno pisanoj, kao grupu kratkih stihovanih vrsta⁵ i specifično: koje se izravno, usmeno umjetnički priopćuju u određenim stvarnim društvenim situacijama, tađa bi zanemarivanje izvedbenih obilježja bilo zanemarivanje bitnog obilježja folklorra. Ali, kako uključiti tu dimenziju u posao klasifikacije? Immanentnu klasifikaciju, čini se, nemoguće je provesti upravo zbog sinkretičnosti kao bitnog obilježja usmene književnosti. Iako je tomu tako, okolnosti izvedbe mijenjaju formalne karakteristike pjesama, te na taj način ulaze posredno i u klasifikaciju. Stoga naš postupak klasificiranja neće zanemariti usmenost kao način postojanja, pjevanje, govor i dr.

Jasno je da zapisani ili snimljeni (magnetofonski) tekst neke izvedbe usmene lirske pjesme ne može svojim ograničenim sredstvima bilježiti sve odlike usmenog stvaranja kao umjetničkog čina. Tekst pjesme svojim prelaskom iz izravnog umjetničkog priopćavanja u određenim stvarnim društvenim situacijama u novi medij-zapis, doživljuje kvalitativne promjene. Neke kvalitete koje je imao u usmenom mediju, zamijenit će novima iz pisanog medija i nastaviti će svoj »život« u novom, pisanom obliku.⁶

Usmena je pjesma tako zadobila sposobnost da preuzme komunikativne funkcije preko granica neposredne stvarnosti i prostorne ograničenosti. Preselila se tako pjesma u drugi medij i zadobila mnoge njegove odlike (ne sve), pa stoga podliježe i poetičkim kriterijima toga medija. Stoga i mi moramo pažnju usmjeriti s usmene pjesničke građe na pisanu, odnosno zapisanu.

2. Na ovom nam se mjestu nameće pitanje o estetskoj funkciji⁷ usmene lirske pjesme. Ona je u pravilu sadržana u usmenoj lirskoj pjesmi ali nije uvijek djelatna ili dominantna.⁸ Često će kada promatramo pjesmu u izvedbi biti dominantna prigodna ili magijska.⁹ Događa se i to da često neke pjesme (npr.

⁵ M. Solar, 1977, 128—129.

⁶ M. Bošković-Stulli, 1981.

⁷ R. Jakobson, 1966.

⁸ R. Jakobson, 1978.

⁹ P. Bogatyrev, 1973.

naricanja) mijenjaju svoj karakter prilikom ponavljanja radi zapisa (na zahtjev istraživača). Takve pjesme imaju prije svega namjenu u svakidašnjem običaju (npr. oplakivanje pokojnika), a ne estetsku namjenu. Estetska je funkcija prisutna u pjesmi, ali nije dominantna. U trenutku kada narikača, na zahtjev istraživača, pristane da nariče radi zapisa, kad se »uživi« i »kad joj krene«, estetska funkcija može natkriliti ostale i postati dominantnom.

Mnoge zbirke lirske poezije u kojima se nalaze i primjeri iz usmene poezije, mnoge antologije lirskog pjesništva, pa i mnoge zbirke i antologije usmenog lirskog pjesništva upozoravaju na vrijednost i ljepotu usmenog lirskog pjesništva, ističući ponajprije estetsku (poetsku)¹⁰ funkciju te poezije.

Stoga se i odabiru ona ostvarenja usmene lirike u kojima je tekst pjesme dominantan i time je poetska (estetska) funkcija vidljivo prisutna.¹¹

Valja reći da takve zbirke i antologije imaju svrhu i opravdanje. U nastojanju da uzdignu usmenu poeziju u ravnopravni odnos s pisanom, u želji da ona ne bude »država u državi«,¹² mnogi sastavljači svjesno odabiru takav kut promatranja koji će pokazati samo književna očitovanja u usmenom tekstu. Razlikuju se ovdje antologije i zbirke Olinka Delorka¹³, koji, istina, promatra usmenu lirsku poeziju prije svega preko književnih očitovanja u tekstu, ali ne zanemaruje folklor kao slojevit proces i nastoji da ta slojevitost bude bar djelomično vidljiva u zapisu pjesme.

Kako bismo što je moguće preciznije odredili svaku bitnu karakteristiku usmene lirske pjesme, jer to prethodi klasifikaciji, još ćemo se neko vrijeme zadržati na estetskoj funkciji pjesme. Iako ona sama nije temeljno obilježje (o tome će biti riječi kasnije), ipak ona neposredno utječe na nastajanja različitih zbirki i antologija (o čemu smo govorili), na djelomično jednostran zapis usmenog teksta, te na poneke nedosljedne klasifikacije u kojima se npr. poetski kriteriji miješaju s kriterijima životne primjene.

Ako promatramo pjesmu u izvedbi, a rekli smo da ćemo u tome uznastojati koliko god nam je moguće i dostupno, upozorit ćemo da je estetska funkcija lirske usmene pjesme dvojako usmjerena: pojavljuje se i kao *poetska* i kao *glazbena* estetska funkcija. U onim pjesmama kod kojih je dominantan tekst, govorit ćemo o poetskoj funkciji, dok ćemo kod onih pjesama

¹⁰ R. Jakobson, 1966, 294.

¹¹ Milićević-Šoljan, 1966.

¹² A. Šoljan, 1960.

¹³ O. Delorko (sve navedeno).

kod kojih je dominantan napjev i glazbeni ritam govoriti o glazbenoj estetskoj funkciji.

Postoje, dakako, i one pjesme u kojima se tekst i napjev, odnosno glazbeni ritam isprepleću i utječu međusobno izazivajući kvalitativne promjene. Te su promjene ponajprije vidljive u ritmu. Pjesma u svojoj tekstovnoj realizaciji sadrži govorni, »nepravilni« ritam, koji se u jezičnoj pjesničkoj realizaciji poklopio s ritmom u pravom smislu prirodnog protjecanja, dok ista pjesma u svojoj glazbenoj realizaciji sadrži glazbeni, »pravilni« ritam, koji se poklopio s glazbenim metrom. Dok će prvi biti posljedica jezično-stilskih karakteristika, drugi će biti posljedica glazbenih karakteristika.

Vratimo se sada ponovo zapisu. Stariji i noviji zapisi pokazuju različitost i mogućnosti zapisivanja lirskih usmenih pjesama. Neki su vjerni, neki su manje vjerni, dok su treći, moderni, magnetofonski zapisi, odnosno doslovne transkripcije magnetofonskih zapisa. Svi su ti zapisi služili i služe u različite svrhe. Na jedan dio te svrsishodnosti već smo ukazali govoreći o antologijama i zbirkama priređenima za objavljivanje. Jasno je da u takvom poslu doslovna transkripcija magnetofonskog zapisa ne bi bila baš najpodesnija, te da se takav, nazovimo ga »tehnički« zapis, nužno mora »urediti«. ¹⁴ S druge strane, u znanstvene svrhe i za znanstvenu dokumentaciju takav je tehnički zapis od velike važnosti. Našli bismo se u idealnom položaju kad bismo danas, uz sva suvremena tehnička pomagala, mogli snimiti cjelokupnu građu usmene lirske poezije od onih dana kada se ona počela revno zapisivati (od romantizma na ovamo). To je naravno nemoguće. Današnja istraživanja pokazuju da često imamo savršeno snimljene fragmente, krnje pjesme s ponekim podatkom o kontekstu, najčešće sipljivo i krežubo govorene (ne pjevane, jer su kazivači uglavnom stari, bolesni i nemoćni).

¹⁴ Pod nazivom »tehnički zapis« podrazumijevamo: doslovni tekstualni zapis, doslovni melografski zapis i kontekstualni zapis onih situacija i pojava koje je npr. magnetofon svojim ipak ograničenim mogućnostima uspio registrirati. Kako je riječ o izvedbi, odnosno o sinkretičnosti folklorne izvedbe, još uvijek postoje razne kvalitete koje nećemo moći obuhvatiti ni ovako široko shvaćenim tehničkim zapisom.

Pod nazivom »uređeni zapis« podrazumijevamo one zapise teksta i one melografske zapise koji su oslobođeni npr. mnogobrojnih ponavljanja, ili npr. ne osobito važnih kontekstualnih podataka. Uređeni zapis dopušta i manje ispravke teksta (jezičnog ili glazbenog) ako se radi o nekoj posebnoj namjeni.

Napomena: Htjeli bismo upozoriti da nam je ovo razgraničavanje »tehničkog« zapisa od »uređenog« praktično i potrebno u našem daljnjem razmatranju, međutim, u praksi, granice nisu tako čiste kako bi se moglo činiti prema ovim definicijama.

No, bilo kako bilo, posao klasifikacije je pred nama, i mi ćemo nastojati iskoristiti sve dostupne nam podatke o životu usmene lirske poezije, i one starije i ove novije. Ako sve to uzmemo u obzir te na početku ustvrdimo da se sve usmene lirske pjesme na neki način izvode (i one za koje imamo pisane podatke i one za koje nemamo), onda možemo reći da svaka usmena lirska pjesma može imati svoj tehnički zapis i svoj uređeni zapis.

Rekli smo već da je iz aspekta estetske funkcije usmene lirske pjesme moguće izdvojiti tri grupe pjesama: one kod kojih je dominantna poetska funkcija, one kod kojih je dominantna glazbena estetska funkcija i one kod kojih se te dvije funkcije ravnomjerno prepleću. Sada možemo uvesti u razmatranje i sve što smo do sada naveli o zapisima, te reći:

a) Kod pjesama u kojima je dominantan tekst, uređeni zapis će minimalno odstupati od tehničkog, i pokazat će sve pjesničke kvalitete usmene lirske pjesme, te će se ona tako vrlo lako moći izjednačiti s ostalom pisanom književnošću. Napjev i glazbeni ritam tu su u funkciji teksta i jezičnog, govornog ritma.

b) Kod pjesama u kojima je dominantan napjev i glazbeni ritam, uređeni će zapis (samo teksta, ostavimo sada po strani melografski dio zapisa) poprilično odstupati od tehničkog zapisa i pojednostavnit će grafički izgled pjesme.

Ovdje se metričko-ritmička komponenta teksta podredila napjevu i glazbenom ritmu. Međutim, i takve pojednostavnjene lirske pjesme, a posebno npr. mnogobrojni dvostihovi, također mogu ući (i ušli su) u antologije (oslobođeni pripjeva i ponavljanja). Moguće je to stoga jer nepodudaranje teksta i glazbenog ritma nije ujedno i suprotstavljanje poetske i glazbene funkcije.

c) Kod pjesama u kojima se tekst i napjev i glazbeni ritam isprepleću i utječu kvalitativno jedan na drugi, uređeni zapis teksta neće se bitno razlikovati od tehničkog zapisa teksta. Uređeni će zapis teksta sadržavati i jedne i druge odlike i upozoravat će na prepletanja poetske i glazbene estetske funkcije. Upravo takvi primjeri u svojim najboljim ostvarenjima ukazuju na slojevitost odnosa glazbe i teksta u folklornom procesu i onda kada se taj proces promatra preko književnih očitovanja u tekstu.

3. Do sada je bilo riječi o estetskoj funkciji na razini teksta: jezičnog i glazbenog, da tako kažemo. Možemo, međutim, govoriti i o estetskoj funkciji na razini kreacije i interpretacije (izvedbe) toga teksta.

Rekli smo već, kad je riječ o usmenoj i pisanoj književnosti, da je, zapravo, riječ o dva različita tipa komunikacije, što naravno, podrazumijeva i različit odnos između stvaraoca i primaoca. U usmenoj su književnosti oni u izravnom kontaktu, u grupi su i često, posebno kad promatramo lirsku poeziju, izvode je zajedno. Teško je u takvim situacijama razgraničiti tko je stvaralac a tko primalac: grupa je istodobno i jedno i drugo.

Kad se radi o solo-pjesmama i solistima, pojedincima koji ih izvode, uspostaviti će se ponekad odnos stvaralac—primalac, a ponekad će (čak vrlo često) taj pojedini solist biti i stvaralac i primalac u isti čas. Takvih situacija ima puno u svakidašnjem životu kada pojedinac sam »za sebe« pjeva, bilo da osmisli samoću, ili da poprati svakodnevni posao.

U svim navedenim situacijama, bilo grupnim ili pojedinačnim, kreativni moment nije izostao, a svijest o estetskoj funkciji na razini kreacije i interpretacije ponekad je prisutna u stvaraoca, a ponekad nije.

Posebna pitanja otvara izvođenje folklora, pa tako i pjesničkog, na sceni: na smotrama, priredbama, radiju i TV i dr., ali na ovom se mjestu nećemo upuštati u tumačenje.

U ovom poglavlju namjera nam je bila da upozorimo na neke bitne probleme koji su vezani uz klasifikaciju usmene lirske poezije, a koji proizlaze iz slojevitosti građe i ograničenosti sredstava zapisivanja te građe. Posebno istaknuta karakteristika-estetska funkcija, upozorila je također na slojevitost građe i na njezin funkcionalni karakter. Strukture funkcija pjesme, s obzirom na dominantnu funkciju, mijenjaju se ovisno o promjeni uvjeta u kojima se dana pjesma izvodi: tako je npr. osnovna funkcija pjesme koja ritmizira fizički rad da održava i ističe ritam. Ta ista pjesma, kad se izvodi za vrijeme odmora, ispunjavat će samo estetsku funkciju, koja će zamijeniti prvu.

O ostalim prigodnim, praktičnim funkcijama nećemo dalje govoriti jer to otvara novo poglavlje, već ćemo se u drugom dijelu ovoga teksta pozabaviti samom klasifikacijom usmene lirske poezije.

O klasifikaciji usmenih lirskih pjesama

Namjera nam je da klasificiramo usmenu lirsku poeziju, dakle, grupiramo usmene lirske pjesme u klase, a te klase dalje u šire klase. Nastojat ćemo da podjela bude što iscrpnija i da se na svakom stupnju dosljedno odvija po jednom principu.

Ako razmatramo cjelinu pojedinog usmenoknjiževnog djela, u našem slučaju usmene lirske pjesme, moramo upozoriti da je ona višeslojna tvorevina: svaka pojedinačna pjesma jest

komunikacijski sustav koji se ostvaruje kao jedinstvo teksta, teksture i konteksta.¹⁵

Naša će ponuđena klasifikacija biti zapravo klasifikacija skupine komunikacijskih sustava (dakle, sustav sustavâ) nastala razmatranjem pojedinih kompenenata sustava.

U nastojanju da pronademo mogućnosti odgovarajućih principa podjele ne smijemo zanemariti strukturu vrste u kojoj se utjelovljuje svaka pojedina usmena lirska pjesma, dakle, strukturu teksta lirske pjesme s jedne strane i specifičnosti njezine izvedbe, s druge strane. Uzimajući to u obzir, čini nam se da bi klasifikaciju usmenih lirskih pjesama valjalo provoditi na razini teksta pjesme i na razini načina izvođenja.

Svakom postupku klasifikacije, pa tako i našem, prethodi ponajprije pronalaženje i izdvajanje specifičnih *svojstava* građe koja se želi klasificirati. Među svojstvima veoma su važna ona svojstva što ih imaju sve usmene lirske pjesme. Međutim, ta svojstva, koja možemo nazvati univerzalnima, producirat će nam nezanimljivu klasifikaciju: u tom slučaju sve pjesme zadovoljavaju takvo svojstvo i pripadaju istoj klasi, dok je njezin komplement prazan.

Klasifikacija je zanimljiva tek u vezi s onim svojstvima koja nisu univerzalna, dakle onda kada je istaknuto neko svojstvo, ili više njih, što ih neke pjesme imaju, a neke nemaju.

Primjer: Ako istaknemo svojstvo »pjesma ima stihove« — to je svojstvo univerzalno, pa stoga sve usmene lirske pjesme zadovoljavaju to svojstvo i pripadaju istoj klasi. Međutim, ako istaknemo svojstvo »običaj«, odnosno »pjesma je vezana uz neki običaj«, tada se isticanjem ovoga svojstva (koje nije univerzalno), usmene lirske pjesme razdvajaju u dvije klase: u one koje su vezane uz neki običaj i u one koje to nisu. Tako smo dobili dobro poznatu klasifikaciju na »običajne« i »neobičajne« pjesme, naravno, uz pretpostavku da za svaku usmenu lirsku pjesmu (koju razmatramo) znamo odgovoriti da li je vezana uz neki običaj ili nije.

Na ovom mjestu valja također napomenuti da klasifikacija mora udovoljiti zahtjevu za pronalaženjem relevantnih, općeprihvatljivih svojstava za razmatrane pjesme, točnije za njihovu teoriju. Prirodno je zahtijevati da svojstva pripadaju jeziku teorije pjesama koje razmatramo (usmene lirske pjesme), odnosno njihovim »bitnim riječima«, zatim metateoriji te teorije (teorija književnosti), te relativnim teorijama (etnologija).¹⁶

Naveli smo već da nam neko univerzalno svojstvo daje nezanimljivu klasifikaciju. Ali, kako su nam univerzalna svojstva

¹⁵ M. Bošković-Stulli, 1978, 16—17.

¹⁶ I. Lozica, 1979.

(npr. tema, stih itd.) veoma važna, možemo pronaći niz pojedinih svojstava i njima »pokriti« to univerzalno svojstvo. Tako ćemo dobiti određeni *sloj* prema kojem ćemo moći provesti dobru klasifikaciju.

Primjer: Univerzalno svojstvo »usmena lirska pjesma ima temu« možemo pokriti svojstvima: »usmena lirska pjesma ima za temu ljubav«, ili »smrt«, ili »obiteljski život« itd., ili na kraju, »usmena lirska pjesma ima za temu neku temu koja nije navedena prethodnim svojstvima«.

Navedeni primjer diktiran je iskustvom o temama usmenih lirskih pjesama. U odnosu na neke druge elemente (a ne usmene lirske pjesme) ovo raslojavanje može biti nekorisno ili besmisleno.

Pred nama je, dakle, opet jedan od značajnih problema klasifikacije — nalaženje pripadnog niza svojstava vezanog uz neko univerzalno svojstvo. Pri tome zahtijevamo da svako svojstvo niza bude takvo da postoji dovoljno mnogo pjesama koje imaju to svojstvo, a dozvoljavamo da se pojavi i klasa »ostalo«, podrazumijevajući da unutar nje ne možemo izdvojiti neku »dobru« klasu, koju bismo mogli opisati relevantnim svojstvom (u odnosu na razmatrano univerzalno svojstvo).

Posebno će nam biti zanimljiva presijecanja raznih slojeva, a među njima izrazito presijecanja srodnih slojeva na istoj razini klasifikacije, te kao krajnja mogućnost — presijecanje samih razina klasifikacije, u našem slučaju razine teksta i razine načina izvođenja.

Navedene probleme možemo objediniti u tzv. osnovni problem klasifikacije usmenih lirskih pjesama: pred nama je skupina usmenih lirskih pjesama, ona je konačna, ali ima veoma mnogo pjesama. Najprije nam valja odrediti univerzalna svojstva te skupine, tj. tih pjesama, a zatim s jedne strane naći među njima temeljna univerzalna svojstva, a s druge strane, za svako univerzalno svojstvo naći niz svojstava, odnosno sloj koji će moći producirati dobru klasifikaciju po tom univerzalnom svojstvu. Naravno, univerzalnih svojstava ima relativno malo u odnosu na mnogobrojnost pjesama.

Vratimo se na kraju našem prijedlogu da klasifikaciju usmene lirske poezije provodimo na razini teksta pjesme i na razini načina izvođenja:

1. Na razini teksta pjesme istaknut ćemo strukturu lirske pjesme kao temeljno univerzalno svojstvo koje će objediniti: temu kao sloj jedinstva značenja djela¹⁷ i sloj načina obrade

¹⁷ M. Solar, 1977, 131—134.

teme koji će uključiti a) pristup obradi teme, b) kompoziciju, a unutar nje: versifikaciju, način oblikovanja pojedinih vrsta s obzirom na opseg, te namjenu s obzirom na prezentaciju pjesme (funkciju).

2. Na razini načina izvođenja istaknut ćemo tip interpretiranja kao temeljno univerzalno svojstvo koje će objediniti slojeve: interpretiranje glasom (pjevanje, govor), interpretiranje glasom uz instr. pratnju i interpretiranje glasom uz pokret (ples).

Nakon provedene klasifikacije, u predloženim razinama vidjet ćemo prepletanje slojeva iste razine, te prepletanje slojeva različitih razina, dapače te će dvije predložene razine upućivati i na treću — na kontekst, koji nismo izravno uključili u klasifikaciju jer je to gotovo i nemoguće. Napokon ta će prepletanja upozoriti na izvedbu¹⁸ u cjelini, koja će objediniti te razine.

Sve što je rečeno upućuje na zaključak da u klasifikaciji usmenih lirskih pjesama valja lučiti poetski kriterij (realiziran u podjeli na prvoj razini) od kriterija životne primjene, odnosno izvedbenih kriterija. Valja odvajati navedene razine i u postupku klasifikacije dosljedno ostati na jednoj razini i unutar nje, dok će obuhvatnija praksa pokazati, razmatranjem svake konkretne pjesme, valjanost klasifikacijskog sustava i sva moguća prepletanja relevantna za pjesmu i strukturu vrste u kojoj se utjelovljuje kao višeslojna usmenoknjiževna tvorevina.

PRIJEDLOG KLASIFIKACIJE USMENE LIRSKE POEZIJE

I Podjela na razini teksta pjesme

STRUKTURA usmene lirske pjesme objedinit će slojeve:

1. Sloj jedinstva značenja djela ili *tema*

a) teme koje izražavaju tipične ljudske situacije i takve odnose u kojima je čovjek okrenut najdubljoj vlastitoj unutrašnjosti — tipično lirske teme:

1. čovjekov odnos prema ljubavi
2. čovjekov odnos prema smrti
3. čovjekov odnos prema životu

¹⁸ »Izvedbu« shvaćamo kao kompleksan pojam koji uključuje navedene razine, te želimo još jednom upozoriti da ona uključuje i »izvođenje«, pojam koji smo uveli za jednu od razina naše podjele.

4. čovjekov odnos prema prirodi
5. čovjekov odnos prema religiji
6. čovjekov odnos prema prolaznosti
7. čovjekov odnos prema problemima sudbine i dr.

b) teme koje upozoravaju na društveno-povijesne probleme:

1. teme vezane uz povijesna zbivanja:
 - a) starija
 - b) novija (NOB)
2. teme vezane uz obitelj
3. teme vezane uz vojsku (vojnički život)
4. teme vezane uz poziv (profesiju)
5. teme vezane uz odlazak u tuđinu i dr.

c) teme koje upozoravaju na običaje:

1. teme vezane uz običaje kalendarskog ciklusa
2. teme vezane uz običaje životnog ciklusa
3. teme vezane uz običaje uz rad

2. Sloj načina obrade teme

a) pristup obradi teme:

1. šaljive pjesme
2. satirične pjesme
3. parodije
4. dječje pjesme
5. ostale pjesme

b) kompozicija

1. versifikacija

- a) način oblikovanja stihova: deseterac
osmerac
dvanaesterac
šesterac
ostali

- b) strofičnost i raspored stihova: strofične
nestrofične

- c) rima: rimovane
nerimovane

2. način oblikovanja pojedinih vrsta s obzirom na opseg:

- a) osnovne lirske pjesme
- b) lirske balade i romance
- c) lirski fragmenti balada
- d) dvostihovi

3. namjena s obzirom na prezentaciju pjesme
 - a) prema dominantnim funkcijama:
 1. prigodna funkcija: običajne
neobičajne
 2. magijska funkcija: motivirana mag. funkcija
nemotivirana mag. funk.¹⁹
 3. zabavna funkcija
 - b) prema funkciji s obzirom na izvođače:
 1. s obzirom na spol izvođača
 2. s obzirom na dob izvođača

II Podjela na razini načina izvođenja pjesme

IZVOĐENJE usmene lirske pjesme objedinit će slojeve:

1. Interpretiranje glasom:
 - a) pjevanje: solo (dakle, jednoglasno)
u grupi ili zboru (jednoglasno ili
višeglasno)
 - b) recitativ: solo
u grupi
 - c) ritmički govor
2. Interpretiranje glasom uz instrumentalnu pratnju:
 - a) izvođač sam sebe prati na nekom instrumentu
 - b) izvođača prati drugi pojedinac na nekom instrumentu
 - c) izvođača prati instrumentalna grupa
 - d) dvojicu, trojicu ili grupu izvođača prati pojedinac
na nekom instrumentu
 - e) dvojicu, trojicu ili grupu izvođača prati
instrumentalna grupa
 - f) dvojica, trojica ili grupa izvođača sami sebe prate
3. Interpretiranje glasom uz pokret (ples):
 - a) bez instrumentalne pratnje
 - b) s instrumentalnom pratnjom.

¹⁹ Termini »motivirana« i »nemotivirana« magijska funkcija preuzeti su iz već citiranog djela P. G. Bogatyrëva.

Navedena literatura

- Bogatyrev, P. G. 1973. *Narodnaja pesnja s točki zrenija eë funkcii*. — Voprosy literatury i fol'klora. Voronež.
- Bošković-Stulli, Maja. 1978. *Usmena književnost*. — *Povijest hrvatske književnosti*, 1 (*Usmena i pučka književnost*). Zagreb, 7—353. i 641—651.
- Bošković-Stulli, Maja. 1981. *Mündliche Dichtung außerhalb ihres ursprünglichen Kontextes*. — *Folklore und mündliche Kommunikation*. (Izvanredni svezak »Narodne umjetnosti«). Zagreb.
- Delorko, Olinko; *Istarske narodne pjesme*, Zagreb, 1960; *Narodne lirске pjesme*, Pet st. hrv. knjiž., Zagreb, 1963; *Ljuba Ivanova*, Split, 1969; *Narodne pjesme otoka Hvara*, Split, 1976. i dr.
- Jakobson, Roman. 1966. *Lingvistika i poetika*, Beograd. str. 294.
- Jakobson, Roman. 1978. *Ogledi iz poetike*, izbor tekstova: M. Komnenić i L. Kojen. Beograd. (Studija: *Dominanta*).
- Lozica, Ivan. 1979. *Metateorija u folkloristici i filozofija umjetnosti*. — »Narodna umjetnost« 16, Zagreb. str. 33—51.
- Miličević, N. - Šoljan, A. 1966. *Antologija hrvatske poezije od XIV stoljeća do naših dana*. Zagreb.
- Pavličić, Pavao. 1979. *Metodološki problemi književne genologije*. — »Umjetnost riječi« 23, br. 3, str. 143—172.
- Pavličić, Pavao. 1981. *Klasifikacija usmene i klasifikacija umjetničke književnosti*. — »Izraz« br. 4, str. 315—333.
- Solar, Milivoj. 1977. *Teorija književnosti*. Zagreb.
- Šoljan, Antun. 1960. *Država u državi*. »Književnik«, Zagreb.